

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РИЗИКІВ СУБ'ЄКТІВ ЗЕД ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЕКСПОРТНИХ КОНТРАКТІВ

ЄРМАЧЕНКО Є. В.

УДК 330.111.66-049.5

Єрмаченко Є. В. Визначення методичних підходів до оцінки ризиків суб'єктів ЗЕД під час виконання експортних контрактів

У роботі проаналізовано та виокремлено поняття «ризик» під час виконання експортної операції суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Представлено схему виконання експортного контракту та позначено можливі загрози та зони ризику при його виконанні. Диверсифіковані базові показники ризику, а також сформульовані підходи до розрахунку ймовірності виникнення цих ризиків.

Ключові слова: ризик, зона ризику, носії загроз.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Формул:** 4. **Бібл.:** 9.

Єрмаченко Єгор Володимирович – студент, факультет міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: yegor-er@mail.ru

УДК 330.111.66-049.5

Єрмаченко Е. В. Разработка методических подходов по оценке рисков субъектов ВЭД во время выполнения экспортных контрактов

В работе проанализировано и выделено понятие «риск» при выполнении экспортной операции субъектами внешнеэкономической деятельности (ВЭД). Представлена схема выполнения экспортного контракта и обозначены возможные угрозы и зоны риска при его выполнении. Диверсифицированы базовые показатели риска и обоснованы подходы к расчету вероятности возникновения этих рисков.

Ключевые слова: риск, зона риска, носители угроз.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Формул:** 4. **Библ.:** 9.

Єрмаченко Єгор Владимирович – студент, факультет міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: yegor-er@mail.ru

UDC 330.111.66-049.5

Yermachenko Y. V. Development of Methodical Approaches to Assessment of Risks of the Subjects of Foreign Economic Activity when the Execute Export Contracts

The article analyses and specifies the “risk” notion with respect to execution of an export operation by subjects of foreign economic activity. It provides a scheme of execution of an export contract and marks out possible threats and risk zones that might exist during its execution. It diversifies basic risk indicators and justifies approaches to calculation of a probability of appearance of these risks.

Key words: risk, risk zone, threats.

Pic.: 3. **Tabl.:** 1. **Formulae:** 4. **Bibl.:** 9.

Yermachenko Yegor V.– Student, Faculty of International Economic Relations, Kharkiv National University of Economics (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: yegor-er@mail.ru

Процеси глобалізації у світовій економіці на сучасному етапі її розвитку набирають подальших обертів у всіх сферах своїх проявів. За умов швидкого асиметричного розвитку економіки та фрактальності економічних систем, ентропії інформації, яка є невід'ємним ресурсом в умовах інформаціологічної економіки та іноді може навмисно виволікати увагу підприємств, важливим фактором при виконанні зовнішньоекономічних операцій є адекватна оцінка інформаційних сигналів зовнішнього та внутрішнього середовища. Метою обробки останньої є зменшення ризиків і проявів загроз, що виникають у процесі зовнішньоекономічної діяльності підприємств – суб'єктів ЗЕД.

Питаннями визначення та оцінки ризиків і загроз діяльності суб'єктів господарювання займалися такі видатні зарубіжні класики: Дж. Линтнер, П. Мур, Джон Вільямсон, Перар Жозет, Уільм Шарп. Зокрема, останній отримав нобелівську премію (1990 р.) за підходи до визначення коефіцієнта, що пов'язує дохідність та ризик. Серед вітчизняних вчених питаннями ризиків в економічній діяльності займалися Іляшенко С. М., Клейнер Г. Б., Хайлова Т. В. [9], Шкарлет С. М., [1]. Геєць В. М., Прокопішина Е. В. [7]. Але слід зауважити, що проблема виникнення ризиків в саме зовнішньоекономічній діяльності підприємств є

досить неоднозначно визначеною та дискусійною, тому має широке коле питань, які потребують розв'язування.

Мета роботи полягає у визначенні підходів щодо оцінки зон ризику на ефективність виконання експортно-імпортних операцій та ймовірності її підчас виконання операцій ЗЕД.

Зазначимо, що вступ України до СОТ, подальше включення національної економіки в глобальну економічну систему, з одного боку, є невід'ємною реальністю сьогодення та необхідною умовою розвитку країни, а з іншого – викликає зростання загроз для вітчизняних товаровиробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Гідна конкурентна боротьба, а також можливість запропонувати більш вигідні умови для стран-партнерів є найбільшою перевагою для виживання та існування держави у сучасних умовах. Зовнішньоекономічні зв'язки у даному випадку є визначальними при формуванні політики держави, а прогнозування макроекономічних показників і характеру експортно-імпортних відносин – невід'ємною частиною прийняття управлінських рішень.

Міжнародна фінансова криза уповільнила світову економічну активність. Ці процеси відбилися й на показниках суб'єктів господарювання резидентів України.

Показники експортної активності вітчизняних суб'єктів ЗЕД наведені на рис. 1, 2, які свідчать про уповільнення зростання обсягів експортної діяльності України.

За даними українського Державного комітету статистики України [5], експорт в Україні починає набирати обертів. Але за останніх часів помітне уповільнення його приросту. Незважаючи на це, за 2011 р. експорт товарів збільшився до Єгипту у 2,8 раза, Казахстану – на 50% та Індії – на 14%. Одночасно скоротився до Італії на 28,8%, Російської Федерації – на 10,7%, Польщі – на 7,7% і Туреччини – на 1,7% [6]. За таких умов важливим фактором вдалого економічного розвитку підприємств – суб'єктів ЗЕД є уникнення або хоча б зменшення загроз і ризиків під час виконання експортної операції.

На думку автора, базовим підґрунтям формування механізму управління підприємством – суб'єктом ЗЕД є виявлення і класифікація загроз, у процесі якого встановлюється наявність чи потенційна можливість їх реалізації, вербальний та формалізований опис, оцінка вірогідності прояву та прогнозування можливих наслідків [3].

Проведений монографічний аналіз дозволив авторові зробити висновок, що в широкому розумінні економічний ризик тлумачиться як об'єктивно-суб'єктивна

категорія в діяльності суб'єктів господарювання, пов'язана з подоланням невизначеності, конфліктності оцінювання, управління, неминучого вибору [4, 8]. Класифікація ризиків за ознакою «місце виникнення» на внутрішні (які є результатом діяльності підприємства) і зовнішні (які є результатом зміни зовнішнього середовища) [3] надає основи для подальшого, більш глибокого аналізу економічних загроз.

До загроз внутрішнього середовища відносять ризики та загрози, результат яких залежить від менеджерів підприємства ЗЕД, а до зовнішніх ризиків – ризики, які виникають в процесі виконання контракту та які не залежать від дій підприємств.

Проаналізуємо можливі джерела виникнення загроз залежно від напрямку їх формування в ході виконання ЗЕД. При цьому будемо вважати, що за основу розгляду береться операція продажу товару, як найбільш поширений вид ЗЕД. Матеріальне оформлення намірів сторін здійснити торговельну операцію з переходом права власності на товар є контракти ЗЕД, вимоги до яких регламентуються положенням № 201 від 06.09.2001 р. про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [2].

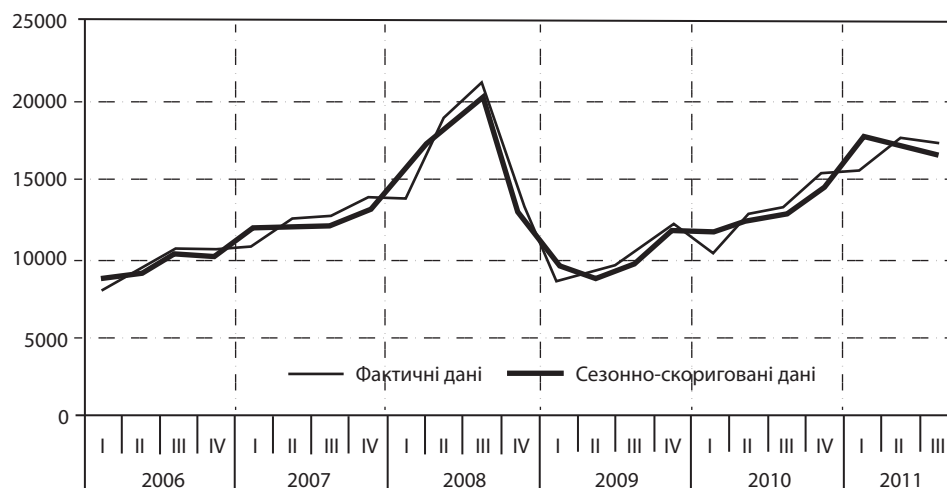


Рис. 1. Динаміка експорту товарів, млн дол. США

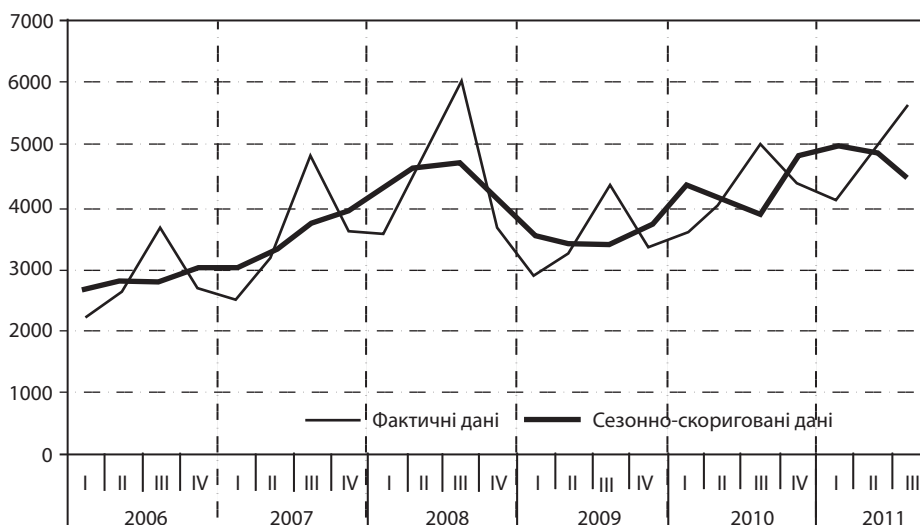


Рис. 2. Динаміка експорту послуг, млн дол. США

Виходячи з цієї тези, головним елементом і джерелом виникнення низки ризиків виступає безпосередньо предмет контракту – «товар». На підставі цього розглянемо основні складові контракту та визначимо джерела походження ризиків. Відомо, що передумовою укладення експортного контракту є обговорення його основних складових стосовно предмету угоди – товару. Їх невірне трактування, нечітке оформлення обов'язків або взагалі їх невиконання може призвести до появи багатьох джерел ризиків. У *табл. 1* наведено причини та прояви ризиків за сутністю укладеного договору, що вказує на центр прояву ризику та дає змогу визначити носіїв загроз.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити що джерела виникнення ризиків формуються безпосередньо складовими зовнішньоторговельної угоди, при цьому джерела виникнення ризиків (загроз ризиків) за своїм походженням є взаємопов'язаними категоріями, аналіз впливу яких на виконання торговельної угоди повинен здійснюватись комплексно. Разом з тим, аналіз і синтез загроз ризику повинен проводитись з урахуванням особливих властивостей предмету контракту – «товару». Також слід зазначити, що ризики

можуть виникати й під час процесу виконання експортної операції, тобто на усіх його ланках [5]. Тому в роботі пропонується виокремити зони загроз під час виконання контракту, приклад якої наведено на складеній автором картці виникнення ризиків (*рис. 3*).

Визначивши зони ризиків експортних контрактів, необхідно оцінити ймовірність загрози як один з підходів до оцінки ризику. Значення коефіцієнта має бути визначено для кожної виокремленої зони ризику (див. *рис. 3*) і характеризувати ймовірність досягнення критичних значень інтегрального показника, який має бути розраховано на підставі експертної оцінки вагомості прояву загроз з боку їх носіїв. Для реалізації цієї методик виділяють такі три найважливіші базові показники ризику [5]:

Показник допустимого ризику:

$$W_{\text{дн}} = W(x_{\text{дн}}) = P(X \geq x_{\text{дн}}), \quad (1)$$

де $W_{\text{дн}}$ – це ймовірність того, що збитки виявляться більшими, ніж їх гранично допустимий рівень $x_{\text{дн}}$.

Показник критичного ризику:

$$W_{\text{кр}} = W(x_{\text{кр}}) = P(X \geq x_{\text{кр}}), \quad (2)$$

де $W_{\text{кр}}$ – це ймовірність того, що збитки виявляться більшими, ніж їх гранично допустимий критичний рівень $x_{\text{кр}}$.

Таблиця 1

Причини та прояви ризиків в розрізі складових експортного контракту

Складова договору	Причини	Прояви
Предмет договору	Опис товару в тексті контракту не конкретизовано, носить узагальнений характер	Протиріччя з вимогами державної системи регулювання зовнішньоекономічних відносин, обмеження на вивоз певних видів товарів
Кількість і якість товару	Розбіжності в кількості товару, розбіжності національних норм показників якості товару країн експорту та імпорту	Поставка меншої кількості товару, ніж було обумовлено у контракті, загроза шахрайських дій, невиконання однією із сторін угоди своїх зобов'язань
Базисні умови постачань	Невірний вибір базисних умов поставки або їх зміна	Загроза понесення надмірних витрат на транспортування товару та несвоєчасної недоставки товару до пункту призначення
Ціна та загальна вартість договору (контракту)	Невірна вибрана ціна товару.	Загроза зміни ціни у процесі виконання контракту, коливання курсу валют, зміни обсягів пропозицій та попиту на даний товар, зміна політичних та економічних важелів зовнішньої торгівлі.
Умови платежів	Не визначеність обов'язкових строків надходження валютної виручки за експортований товар.	Загроза не сплати за товар або її відстрочки.
У мови приймання-передачі товару (робіт, послуг)	Невизначеність переходу права власності на товар від продавця до покупця	Несвоєчасна, неповна передача товару
Пакування та маркірування	Неузгоджений вид упаковки, вартості упаковки, повернення тари експортеру	Загроза пошкодження товару
Форс-мажорні обставини	Необумовленність сторін про джерела виникнення форс-мажорних обставин, умови їх подолання	Загроза виникнення форс-мажорних обставин та отримання фінансових збитків
Арбітраж	Неузгодженість між країнами про розташування суду, невизначеність щодо законодавства, що головує над зовнішньоторговельною операцією за контрактом, умови та обставини, що повинні спонукати сторони угоди для звернення до суду тощо	Загроза виникнення суперечливих обставин

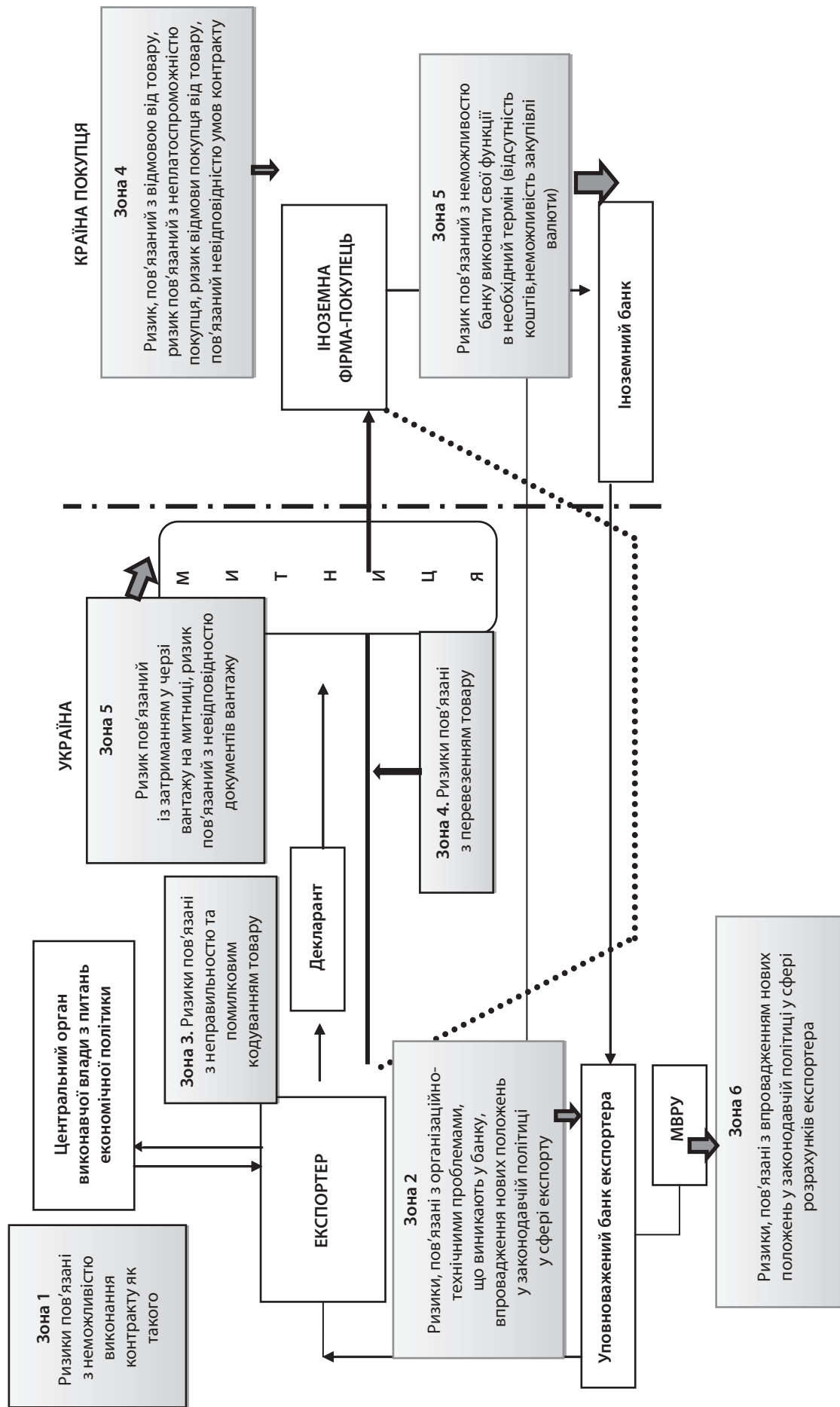


Рис. 3. Картка ризиків

Показник катастрофічного ризику:

$$W_{кт} = W(x_{кт}) = P(X \geq x_{кт}), \quad (3)$$

де $W_{кт}$ – це ймовірність того, що збитки виявляться більшими, ніж їх гранично допустимий катастрофічний рівень $x_{кт}$ [4].

Якщо нам відомі можливості економічної загрози та середньоквадратичне відхилення, визначимо припустими зони ризикової діяльності:

$$W_{дн} = P(X > x_{дн}) = 1 - P(X < x_{дн}) = 1 - F(x_{дн}). \quad (4)$$

Якщо коефіцієнт за кожною зоною ризику досягає свого критичного або катастрофічного значення, це свідчить про неприпустимість виконання контракту за зазначених в ньому умов. Таке становище потребує негайного прийняття управлінських рішень для розв'язання означеної проблеми. Останнє вирішується шляхом розробки з боку менеджменту підприємства низки заходів, спрямованих на уникнення критичних зон ризику.

ВИСНОВКИ

Для підвищення ефективності операцій ЗЕД та уникнення збиткової діяльності експортерів під час укладання контракту потрібно чітко оцінити зони ризику шляхом складання картки ризиків для кожного окремого контракту. Основними причинами ризику експортерів є не завжди чітко прописані умови контракту, необізнаність менеджерів щодо нормативно-правової бази виконання контракту обома сторонами, зміна вітчизняного правового поля виконання контракту та ін. Аналіз причин і наслідків дії загроз, правильне розуміння економічної сутності ризику, його природи та джерел походження дає змогу створити оптимальні умови виконання контракту та основу щодо управління ризиками, яка дозволить зменшити їх негативний вплив на діяльність підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Шкарлет С. М.** Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія / С. М. Шкарлет. – К. : Книжк. Вид-во НАУ, 2007. – 435 с.
- Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) № 201 від 06.09.2001.
- Малярєвський Ю. Д.** Управління економічною безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства: обліково-аналітичні аспекти : монографія / Ю. Д. Малярєвський, С. В. Лабунська, О. В. Прокопшина. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 160 с.
- Єрмаченко В. Є.** Облік і техніка проведення зовнішньоекономічних операцій : навч. посіб. / В. Є. Єрмаченко, С. В. Лабунська, О. Г. Малярєвська, Ю. Д. Малярєвський. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2004. – 468 с.
- Вітлінський В. В.** Аналіз моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
- Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Прокопшина О. В.** Принципи організації ефективної системи економічної безпеки діяльності підприємства / О. В. Прокопшина // Актуальні проблеми соціально-

економічного розвитку регіонів : Тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 7 квітня 2006 р.). – Сімферополь : Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 2006. – С. 153 – 155.

8. Лабунская С. В. Особенности количественного определения уровня внутренних угроз экономической безопасности деятельности предприятия / С. В. Лабунская, Е. В. Прокопшина // Бизнес Информ. – 2007. – № 11. – С. 97 – 102.

9. Хайлова Т. В. Формирование государственного механизма управления экономической безопасностью предпринимательства : монография / Т. В. Хайлова. – Донецк : Донецкий юридический институт ЛГУВД, 2006. – 152 с.

Науковий керівник – Котиш Е. М., кандидат економічних наук, доцент кафедри Міжнародних економічних відносин і менеджменту ЗЕД, Харківський національний економічний університет

REFERENCES

Khaylova, T. V. *Formirovanie gosudarstvennogo mekhanizma upravleniia ekonomicheskoy bezopasnostiu predprinimatelstva* [Formation of the State management mechanism of economic security business]. Donetsk: Donetskiy iuridicheskiy institut LGUVD, 2006.

Labunskaya, S. V., and Prokopishina, E. V. "Osobennosti kolichestvennogo opredeleniia urovnia vnutrennikh ugroz ekonomicheskoy bezopasnosti deiatel'nosti predpriiatiia" [Features of the quantitative determination of the level of domestic threats to economic security of the enterprise]. *Biznes Inform*, no. 11 (2007): 97-102.

Maliarevskiy, Yu. D., Labunskaya, S. V., and Prokopishina, O. V. *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu zovnishnyoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva: oblikovo-analytychni aspekty* [Office of Economic Security International Business: Accounting and analytical aspects]. Kharkiv: KhNEU, 2009.

Ofitsiyniy sait Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Prokopishina, O. V. "Pryntsyipy orhanizatsii efektyvnoi systemy ekonomichnoiu bezpeky diialnosti pidpriemstva" [The principles of an effective system of economic security of the enterprise]. *Aktualni problemy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv*. Simferopol: Krymske navchalno-pedahohichne derzhavne vydavnytstvo, 2006. 153-155.

Polozhennia pro formu zovnishnyoekonomichnykh dohoriv (kontraktiv) № 201, 2001.

Shkarlet, S. M. *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsiyniy aspekt* [Economic security company: innovative aspect]. Kyiv: NAU, 2007.

Vitlinskyi, V. V., and Verchenko, P. I. *Analiz modeliuвання ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom* [Analysis Modeling and management of economic risk]. Kyiv: KNEU, 2000.

Yermachenko, V. I., Labunskaya, S. V., and Maliarevska, O. H. *Oblik i tekhnika provedennia zovnishnyoekonomichnykh operatsii* [Accounting and techniques of foreign operations]. Kharkiv: KhNEU, 2004.